

GLOBALIZACIJA SHAROITIDA BUXORO VILOYATIDA INVESTITSIYALAR KO'LAMINI OSHIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Djumayev Adiz Zakirovich¹, Qodirov Azizjon Anvarovich², Narzullayeva Feruza Sodiqovna³

¹Master's Student (2nd year), Faculty of Economics, Bukhara International University

²Doctor of Science (DSc) in Economics, Associate Professor, Bukhara State University

³Lecturer, Bukhara State University

ARTICLE INFO.

Keywords: globalizatsiya, investitsiya, investitsion muhit, Buxoro viloyati, raqamli transformatsiya, PPP, KPI, logistika, yashil iqtisodiyot, klasterlashuv.

Abstract

Mazkur maqolada globalizatsiya sharoitida Buxoro viloyatida investitsiyalar ko'lamini oshirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning markazida hududiy investitsion muhitni yaxshilash, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimini barqarorlashtirish, loyiha portfelini samarali boshqarish hamda raqamli va yashil yechimlarga tayangan yangi boshqaruv mexanizmlarini ishlab chiqish masalasi turadi. Maqolada investitsiyalarning iqtisodiy o'sishdagi o'rni klassik va zamonaviy nazariyalar asosida yoritilib, Buxoro viloyatining tabiiy resurslari, sanoat, turizm, transport-logistika va qishloq xo'jaligi salohiyati investitsion jozibadorlik omili sifatida baholanadi. Shuningdek, hududda investitsiya oqimlarini cheklayotgan asosiy muammolar, jumladan, infratuzilma notekisligi, byurokratik to'siqlar, innovatsion loyihalar ulushining pastligi va investitsiyalarning markazlashuvi ko'rsatib beriladi. Tadqiqot yakunida investor aftercare, PPP mexanizmlari, GIS asosidagi hududiy tahlil, klasterlashuv, chekka tumanlar uchun rag'batlantirish paketlari va KPI asosli monitoring tizimi kabi amaliy takliflar ilgari suriladi.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2026 LWAB.

Kirish

Zamonaviy Hozirgi davrda globalizatsiya jahon iqtisodiyotining ichki mantiqini tubdan o'zgartirib, kapital, texnologiya, xizmatlar va axborot oqimlarining tezlashuviga olib kelmoqda. Bunday sharoitda hududlar raqobati faqat tabiiy resurslar yoki arzon ishchi kuchi bilan emas, balki investitsion muhitning sifati, boshqaruvning moslashuvchanligi, infratuzilmaning barqarorligi va loyiha portfelining tayyorligi bilan belgilanadi. Shu nuqtayi nazardan, Buxoro viloyatida investitsiyalar ko'lamini oshirish masalasi nafaqat hududiy rivojlanish, balki milliy iqtisodiy siyosatning amaliy samaradorligi bilan ham uzviy bog'liqdir [1].

Dissertatsiya materiallarida Buxoro viloyati iqtisodiyoti va undagi investitsiya jarayonlari tadqiqot obyekti sifatida olinib, asosiy maqsad investitsiyalar hajmini barqaror oshirish uchun ilmiy asoslangan mexanizmlar hamda amaliy takliflar ishlab chiqish ekanligi ko'rsatilgan. Tadqiqotda normativ-huquqiy tahlil, statistik va vizual tahlil, regressiya, ssenariy va sezgirlik tahlili, GIS yondashuvi, benchmarking hamda ekspert baholash usullaridan foydalanilgan. Aynan shu metodik yondashuvlar mazkur maqolaning ilmiy tayanchini tashkil etadi [2].

Maqolaning maqsadi globalizatsiya sharoitida Buxoro viloyati investitsion jozibadorligini kuchaytirishning ustuvor yo'nalishlarini aniqlash, mavjud tizimli cheklovlarni baholash va ularni bartaraf etishga qaratilgan institutsional, infratuzilmaviy hamda raqamli mexanizmlarni umumlashtirishdan iborat [3].

Tadqiqot metodologiyasi va nazariy asoslar

Investitsiyaning iqtisodiy mazmuni bo'yicha klassik va zamonaviy qarashlar hududiy rivojlanishni talqin qilishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. J.M. Keynes investitsiyani bandlik va daromadning shakllanishida asosiy omil deb hisoblaydi. Samuelson va Nordhaus uni real kapital zaxirasining sof o'sishi sifatida izohlaydi. Blanchard investitsiyani foiz stavkasi, kutilmalar va noaniqlik bilan bog'liq eng o'zgaruvchan makroiqtisodiy komponent sifatida tahlil qiladi. Todaro va Smith esa rivojlanayotgan mamlakatlar uchun investitsiyani kelajak iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytiruvchi kapital to'plash jarayoni deb ko'rsatadi. Ushbu qarashlar hududiy iqtisodiy siyosatda investitsiyani faqat mablag' jalb qilish jarayoni emas, balki tarkibiy o'zgarishlar drayveri sifatida ko'rish zarurligini ko'rsatadi [4].

Globalizatsiya nazariyasida Robertson, Giddens, Waters, Held va Stiglitz ishlari alohida ahamiyatga ega. Ularning yondashuvlarida globalizatsiya iqtisodiy chegaralarning nisbatan shaffoflashuvi, xalqaro integratsiyaning chuqurlashuvi va institutsional bog'liqlikning kuchayishi sifatida talqin etiladi. Bunday sharoitda hududning investitsion jozibadorligi uch guruh omil bilan belgilanadi: birinchisi - resurs va bozor salohiyati; ikkinchisi - institutsional ishonchlilik; uchinchisi - infratuzilma va raqamli boshqaruv sifati [5].

Investitsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'sirini ifodalovchi klassik munosabat Keynes multiplikatori orqali ko'rsatiladi:

$$\Delta Y = k \times \Delta I$$

Bu yerda ΔY - milliy yoki hududiy daromad o'zgarishi, ΔI - investitsiya o'zgarishi, k esa multiplikator koeffitsientini anglatadi. Mazkur formula investitsiya oqimining faqat birlamchi emas, balki ikkilamchi va zanjirli ta'sirini ham hisobga olish imkonini beradi. Hududiy iqtisodiyot uchun bu ayniqsa muhim, chunki sanoat, qurilish, logistika, turizm va xizmatlar o'rtasidagi bog'liqlik investitsiya samarasini ko'p barobar oshirishi mumkin [6].

Buxoro viloyatida investitsion jarayonlarning joriy holati

Kielce: Laboratorium Wiedzy Artur Borcuch

Buxoro viloyati iqtisodiy salohiyati jihatidan O'zbekistonning eng istiqbolli hududlaridan biri hisoblanadi. Viloyat neft-gaz, kimyo, qurilish materiallari ishlab chiqarish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash va turizm yo'nalishlarida yuqori salohiyatga ega [7]. Dissertatsiya materiallarida qayd etilishicha, 2023-yilda viloyatda 4,8 trln. so'mlik investitsiya loyihalari amalga oshirilgan va ular tarkibida 300 mln. AQSh dollaridan ortiq xorijiy investitsiyalar mavjud bo'lgan. Bu raqamlar hududning investitsion salohiyati sezilarli ekanini ko'rsatadi, biroq salohiyatning to'liq ishga tushgani haqida xulosa qilishga yetarli emas [8].

Empirik tahlil natijalariga ko'ra, 2021-2025-yillar davomida viloyatda investitsiyalar hajmi 2,86 barobar oshgan, ICOR koeffitsienti 4,8 dan 4,2 ga yaxshilangan, investitsiyalar bilan yalpi hududiy mahsulot o'rtasidagi korrelyatsiya koeffitsienti esa 0,94 ni tashkil etgan. Bu ko'rsatkichlar investitsiyaning hududiy o'sish bilan mustahkam bog'liqligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, investitsiyalarning hududiy taqsimotida nomutanosiblik kuzatiladi: investitsiyalarning 67,3 foizi viloyat markazida jamlangan, kichik va o'rta biznes ulushi 23,4 foiz atrofida qolmoqda, innovatsion loyihalar salmog'i esa 8,7 foiz bilan cheklangan. Demak, o'sish dinamikasi mavjud bo'lsa ham, uning hududlararo va tarmoqlararo sifati bir xil emas [9].

Bunday vaziyatning asosiy sabablari sifatida bir nechta tizimli omillar ajralib chiqadi. Birinchidan, chekka tumanlarda muhandislik-kommunikatsiya va logistika infratuzilmasi yetarli darajada shakllanmagan. Ikkinchidan, ayrim investitsiya loyihalarining ma'lumotlari yetarli darajada standartlashtirilmaganligi sababli investor uchun riskni baholash qiyinlashadi. Uchinchidan, byurokratik muolajalar, yer, ruxsatnoma va tarmoq ulanishlari bo'yicha vaqt yo'qotishlar tranzaksion xarajatlarni oshiradi. To'rtinchidan, investor bilan ishlashning loyihadan keyingi bosqichi, ya'ni aftercare tizimi kuchsizligi sababli mavjud investorlarni qayta investitsiyaga undash mexanizmi yetarlicha ishlamaydi [10].

Shu bilan birga, Buxoro viloyatining ustun tomonlari ham mavjud. Ularga tarixiy-turistik markaz sifatidagi mavqei, xalqaro transport yo'laklariga nisbatan qulay joylashuvi, neft-gaz va kimyo sanoati bazasi, mehnat resurslari salohiyati hamda qayta ishlash sanoatini kengaytirish imkoniyati kiradi. Aynan shu ustunliklar global qiymat zanjirlariga kirish va klasterlashuvga asoslangan investitsion siyosat uchun tayanch nuqta bo'la oladi [11].

Investitsiyalar ko'lamini oshirishning ustuvor yo'nalishlari

Buxoro viloyatida investitsiyalar ko'lamini oshirishning birinchi ustuvor yo'nalishi hududiy investitsion jozibadorlikni differensial boshqarishdan iborat. Bunda barcha tumanlarga bir xil yondashuv qo'llash o'rniga, tumanlarning resurs bazasi, infratuzilmasi, bozor yaqinligi va kadrlar tarkibiga qarab alohida investitsion profil ishlab chiqilishi lozim. GIS asosidagi hududiy tahlil bu jarayonda muhim vosita bo'lib, bo'sh yer maydonlari, logistika tugunlari, muhandislik tarmoqlari va mehnat resurslarini bitta xaritada birlashtirish imkonini beradi. Natijada investor uchun qaror qabul qilish jarayoni tezlashadi, davlat uchun esa resurslarni aniq yo'naltirish imkoni paydo bo'ladi [12].

Ikkinchi yo'nalish - PPP mexanizmlarini kengaytirishdir. Transport, ichimlik suvi, oqova tizimi, sanoat maydonlari, logistika markazlari va turizm infratuzilmasi kabi obyektlarda davlat-xususiy sheriklik modeli katta samara berishi mumkin. Bunday mexanizm byudjet yukini kamaytiradi, xususiy sektor samaradorligini jalb qiladi va uzoq muddatli investitsiya uchun kafolatli institutsional model yaratadi. Ayniqsa, chekka tumanlarda xususiy kapitalning kirishini tezlashtirish uchun tayyor yer uchastkalari, tarmoq ulanishlari va shartnomaviy kafolatlar paketini taklif etish zarur [13].

Uchinchi yo'nalish - investor aftercare tizimini yaratishdir. Amaliyotda yangi investorni jalb qilishdan ko'ra, mavjud investorning faoliyatini kengaytirishi ko'pincha kamroq xarajat talab qiladi. Shu sababli viloyatda investorlar bilan muntazam muloqot olib boradigan, ularning amaldagi muammolarini tezkor aniqlaydigan va hal qiladigan yagona koordinatsion xizmatni yo'lga qo'yish maqsadga muvofiq. Mazkur xizmat soliq, bojxona, yer ajratish, kommunal tarmoqlarga ulanish, eksport ruxsatnomalari va kadrlar

tayyorlash bo'yicha 'bir darcha' tamoyilida ishlashi kerak.

To'rtinchi yo'nalish - kichik va o'rta biznesni investitsion jarayonning faol ishtirokchisiga aylantirishdir. Mavjud tahlillar hududda investitsiya oqimining yirik loyihalar va markaziy hududlar atrofida to'planganini ko'rsatmoqda. Bu esa iqtisodiy o'sishning inklyuzivligini pasaytiradi. Kichik biznesga uzoq muddatli resurslar, kafillik vositalari, eksport sug'urtasi va texnologik modernizatsiya uchun grantlar taqdim etilsa, investitsiya bazasi kengayadi. Ayniqsa, qishloq xo'jaligi xomashyosini qayta ishlash, turizm xizmatlari, qurilish materiallari va servis tarmoqlari uchun bunday yondashuv katta natija berishi mumkin.

Beshinchi yo'nalish - raqamli transformatsiyani investitsion boshqaruvga chuqur singdirishdir. Loyiha portfelini yuritish, hududiy aktivlarni inventarizatsiya qilish, yer va infratuzilma ma'lumotlarini ochiq platformaga chiqarish, investitsiya arizalarining ko'rib chiqilish muddatini onlayn monitoring qilish investitsion muhit shaffofligini oshiradi. Raqamli yechimlar korrupsion xavflarni qisqartiradi, vaqt xarajatlarini kamaytiradi va hududning institutsional reputatsiyasini mustahkamlaydi [14].

Oltinchi yo'nalish - yashil iqtisodiyot va resurs tejamkor loyihalarni ustuvorlashtirishdir. Suv tanqisligi va energiya samaradorligi bilan bog'liq risklar Buxoro viloyati uchun alohida ahamiyatga ega. Shu sababli qayta tiklanuvchi energiya, suv tejovchi texnologiyalar, chiqindini qayta ishlash, ekologik turizm va yashil qurilish yo'nalishlarida investitsiya portfelini kengaytirish kelajak barqarorligi nuqtayi nazaridan muhimdir. Global kapital oqimida ESG talablarining kuchayib borayotgani ham aynan shu yo'nalishni dolzarb qilmoqda.

KPI asosli boshqaruv modeli va amaliy takliflar

Hududiy investitsiya siyosatining samaradorligi faqat jalb qilingan mablag' hajmi bilan o'lchanmasligi kerak. Shu sababli maqolada KPI asosli boshqaruv modelini joriy etish taklif etiladi. Mazkur modelda quyidagi ko'rsatkichlar asosiy mezon bo'lib xizmat qilishi mumkin: jalb qilingan investitsiyalar hajmi; qayta investitsiya ulushi; yangi ish o'rinlari soni; eksportga yo'naltirilgan loyihalar salmog'i; chekka tumanlar hissasi; loyiha ishga tushishining o'rtacha muddati; infratuzilma tayyorligi koeffitsienti; raqamli ko'rib chiqish ulushi; yashil loyihalar salmog'i. Bunday tizim hududiy boshqaruvni natijaga yo'naltiradi va resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi.

Amaliy nuqtai nazardan quyidagi chora-tadbirlar ustuvor deb hisoblanadi. Birinchisi, tumanlar kesimida investitsion pasportlarni yangilash va ularni ingliz hamda rus tillaridagi raqamli formatda ochiq taqdim etish. Ikkinchisi, Buxoro viloyati uchun sanoat, turizm, agro-qayta ishlash va logistika yo'nalishlarida tayyor loyiha bankini shakllantirish. Uchinchisi, chekka hududlar uchun differensial soliq va infratuzilmaviy rag'bat paketini joriy etish. To'rtinchisi, investor muammolarini 30 kunlik reglament asosida ko'rib chiqadigan hududiy shtab tashkil etish. Beshinchisi, oliy ta'lim muassasalari va biznes subyektlari o'rtasida kadrlar tayyorlash va amaliy innovatsiyalar bo'yicha hamkorlikni kuchaytirish. Oltinchisi, viloyat miqyosida investitsiya monitoringining yagona raqamli panelini joriy etish.

Taklif etilgan choralar o'zaro bog'liq bo'lib, ular alohida emas, balki kompleks tizim sifatida joriy etilgandagina samarali natija beradi. Masalan, raqamli platforma bo'lmasa, GIS tahlilning investorga amaliy foydasi kamayadi; aftercare xizmatlari yangi investor jalb qilish xarajatlari ortadi; KPI tizimisiz esa hududiy natijadorlikni ob'ektiv baholash qiyinlashadi. Demak, Buxoro viloyatida investitsiya siyosatini yangilash institutlar, texnologiyalar va hududiy strategiyani birlashtirgan yaxlit modelni talab qiladi [15].

Xulosa

Globalizatsiya sharoitida Buxoro viloyatida investitsiyalar ko'lamini oshirish masalasi oddiy resurs jalb qilish bilan cheklanmaydi. U hududning raqobat ustunliklarini aniq belgilash, investitsion xavflarni pasaytirish, infratuzilmani teng rivojlantirish va boshqaruvni shaffoflashtirish bilan chambarchas

bog‘liq. O‘rganilgan nazariy manbalar investitsiya iqtisodiy o‘shish, bandlik, texnologik yangilanish va hududiy transformatsiyaning tayanch omili ekanini ko‘rsatadi.

Dissertatsiya materiallari asosida olib borilgan umumlashtirishlar Buxoro viloyatida investitsiyalar dinamikasi ijobiy ekanini, biroq hududiy notekislik, innovatsion loyihalar ulushining pastligi, kichik biznesning cheklangan ishtiroki va markazlashuv kabi muammolar saqlanib qolayotganini tasdiqlaydi. Shu sababli investitsion siyosatning keyingi bosqichi miqdoriy o‘shishdan sifatli o‘shishga o‘tishi kerak.

Mazkur maqsadga erishish uchun hududiy profilga asoslangan investitsion strategiya, PPP mexanizmlarini kengaytirish, investor aftercare xizmatini yo‘lga qo‘yish, GIS va raqamli platformalar asosida loyiha boshqaruvini kuchaytirish, chekka tumanlarga differensial rag‘bat berish hamda KPI asosli monitoring tizimini joriy etish eng muhim yo‘nalishlar sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu yondashuv Buxoro viloyatini global investitsiya oqimlari uchun yanada jozibador hududga aylantirishga xizmat qiladi

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati

- [1] D. Acemoglu and J. Robinson, *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. New York, NY, USA: Crown Publishers, 2012.
- [2] O. Blanchard, *Macroeconomics*, 7th ed. London, U.K.: Pearson Education, 2016.
- [3] R. A. Brealey, S. C. Myers, and F. Allen, *Principles of Corporate Finance*, 13th ed. New York, NY, USA: McGraw-Hill Education, 2020.
- [4] P. J. Buckley and M. C. Casson, *The Future of the Multinational Enterprise*. London, U.K.: Macmillan, 1976.
- [5] S. S. G‘ulomov, *O‘zbekiston iqtisodiyotiga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning nazariy asoslari va mexanizmlari*. Toshkent, Uzbekistan: Fan, 2018.
- [6] I. A. Karimov, *O‘zbekiston XXI asr bo‘lag‘asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari*. Toshkent, Uzbekistan: O‘zbekiston, 1997.
- [7] Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), *FDI in Figures*. Paris, France, 2023.
- [8] O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, *O‘zbekiston raqamlarda – 2024*. Toshkent, Uzbekistan, 2024.
- [9] Sh. Sh. Shodmonov and S. S. G‘ulomov, *Iqtisodiy nazariya*. Toshkent, Uzbekistan: Fan va texnologiya, 2015.
- [10] M. P. Todaro and S. C. Smith, *Economic Development*, 13th ed. London, U.K.: Pearson Education, 2020.
- [11] United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), *World Investment Report 2023: Investing in Sustainable Energy for All*. Geneva, Switzerland, 2023.
- [12] R. Vernon, “International investment and international trade in the product cycle,” *Quarterly Journal of Economics*, vol. 80, no. 2, pp. 190–207, 1966.
- [13] World Bank, *World Development Indicators 2023*. Washington, DC, USA, 2023.
- [14] J. M. Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London, U.K.: Macmillan, 1936.
- [15] J. E. Stiglitz, *Globalization and Its Discontents*. New York, NY, USA: W.W. Norton & Company, 2002.